

och Finland. Vid uppförande av herrgårdarnas huvudbyggnader samarbetade arkitekter, murmästare och andra hantverkare samt byggherren under flera år innan de ståndsmässiga byggnaderna kunde hysa sin byggherre med familj för vardag och fest.

Jobanna Ilmakunnas

Jennie Nell, *Vivat vår Monark! Carl Michael Bellmans panegyrik över Gustaf III 1771–1792* (Lund: Ellerströms, 2011). 370 s.

Carl Michael Bellman har länge, för både allmänhet och litteraturforskare, främst varit Fredmans diktare. I det allmänna medvetandet har också hans person tenderat att sammansmälta med den fiktive rumslaren Fredman. Under de senaste trettio åren har dock allt fler studier fokuserat på andra delar av Bellmans omfattande litterära produktion. Redan 1986 kom en avhandling av Sven Thorén om Bellmans religiösa diktning och 2004 disputerade Stefan Ekman på en studie av hans gravdikter. I Jennie Nells doktorsavhandling i litteraturvetenskap, som lades fram i januari 2012 vid Stockholms universitet, behandlas en annan tidigare förbisedd del av författarskapet, nämligen Bellmans panegyrik över Gustav III.

Efter en kort inledning som beskriver hur Bellmans panegyriska diktning betraktats av tidigare forskning presenterar Nell en överblick över hans litterära karriär. Att Gustav III:s roll som Bellmans beskyddare hade en så avgörande betydelse för diktarens liv och karriär utgör i sig en motivering till att närmare undersöka hans hyllningsdikter till kungen. I den inledande bakgrundsteckningen utreds även Bellmans uppmärksammade litterära fejd med Kellgren, som hade sin grund i poeternas skilda förhållanden till stilblandning och till vilka ämnen som passade sig för poetiska framställningar. Detta bidrar till att motivera det fokus som i

avhandlingen läggs på att undersöka stilblandningar och brott mot fransk-klassicistiska ideal i Bellmans panegyrik.

Avhandlingens andra kapitel tillägnas 1700-talspanegyriken moralfilosofiska bakgrund. Med Sven Delblancs avhandling *Ära och minne* (1965) som underlag förklarar Nell hur den vikt som lades vid eftervärldens dom i kombination med en övertygelse om de goda exemplens roll i all moralisk fostran gjorde att 1700-talets kungahyllningar alltid var mer än enbart politisk propaganda.

I det därpå följande kapitlet studeras tre av de viktigaste motiven i Bellmans kungahyllningar: Gustav III som ”den tredje Gustaven”, som landsfader och som hjälte. Avhandlingsförfattaren visar här bland annat att mildhet är en av de främsta dygder som Bellman tillskriver kungen, men att hjältemotivet av förställiga skäl blir vanligare under det ryska kriget. Bitvis kan dessa analyser tendera att bli deskriptiva, men ofta glimmar det till med viktiga och intressanta iakttagelser. Ett exempel är när Bellmans dikter betraktas ur ett emblematiskt perspektiv, och Nell uppmärksammar hans återkommande grepp att strukturera dikter med ett inledande emblematiskt bildled och ett efterföljande förklarande sakled.

I sina jämförelser mellan Bellmans panegyrik av Gustav III och hans mest kända verk i form av *Fredmans epistlar* och *Fredmans sånger* kommer Nell fram till att kungahyllningarna innehåller många grepp som känns igen från bland annat epistlarna. Däribland kan nämnas uppmaningar till publiken att se och lyssna, ett adjektivrikt språk, samt en viss stilblandning, även om de panegyriska verken ligger närmare de fransk-klassicistiska idealen. Stilblandningen i panegyriken tycks heller aldrig ha haft till syfte att skapa en komisk effekt, utan syftade snarare till att väcka känslor hos publiken. I vissa fall handlade det också om ett behov av att jämka de dubbla krav som skapades när ämnet var högt men publiken tillhörde ett mellanskikt.

I avhandlingen genomförs även analyser av vissa panegyriska inslag i *Fredmans sånger*. Trots att ett av de outtalade budskapen i avhandlingen tycks vara att Bellmans kungahyllande verk i allmänhet bör betraktas som god diktkonst blir det i dessa analyser tämligen tydligt att det finns en skillnad mellan hur åtminstone en modern läsare upplever den livfulla Fredmans sång n:o 65 (*Bref till Kongl. Sekr. ELIS SCHRÖDERHEIM i anledning af Konungens resa till Ryssland 1777*) jämfört med exempelvis den något torra "Dyre kung, var välkommen nu åter" från 1788.

Bellmans tal inom Augustiorden utgör en stor del av hans kungahyllande produktion, och den ägnas också särskild uppmärksamhet i avhandlingen. Augustiorden var ett rojalistiskt sällskap vars uttalade syfte var att hylla Gustav III. Sällskapet, som främst bestod av borgare och andra personer ur samhällets mellanskikt, samlades för festligheter på konungens födelsedag och namnsdag samt på årsdagen av statsvälvningen 1772. Vid dessa sammankomster ålåg det Bellman att i versifierade tal fungera som uttolkare av ordensmedlemmarnas rojalistiska känslor.

Naturskildringarna är en särskild aspekt av talen som analyseras i avhandlingen. Nell visar hur dessa naturskildringar fungerar som en integrerad del i hyllningarna av kungen. Bilden av den svenska naturen och den lantliga idyllen blir till en symbol för den lycka och harmoni som möjliggörs av Gustavs goda styre. Hon visar hur Bellman här förhåller sig till en antik tradition, men även hur hans verk kan sättas i relation till 1700-talets engelska och tyska diktning, där det lokala och vardagsnära fick en allt större plats i den pastoraliska diktningen. I Bellmans panegyriska naturskildringar sker ofta en slags dubbelexponering, eller snarare en sammansmältning, mellan Arkadien och Sverige. Den svenske bonden rör sig mellan både björkar och fikonträ. I avhandlingen förklaras pedagogiskt hur detta är helt rimligt ur tidens poetiska och retoriska perspektiv, ef-

tersom vare sig naturskildringarna eller de mer vardagsnära tablåerna i verken var tänkta att uppfattas som realistiska verklighetsskildringar. De har i stället emblematiske funktioner och personifierar idéer om den gode fursten och dygderna.

Ett sympatiskt och viktigt inslag i Nells förhållande till materialet är hennes strävan att undvika anakronismer och i stället sätta verken i relation till de litterära och retoriska ideal och begrepp som var viktiga i deras samtid. Förutom den kritik mot tidigare forskares användning av begreppet "realism", som framkommer i analyserna av naturskildringarna, föreslår hon även att begreppet "impressionism" som tidigare använts i beskrivningar av Bellmans diktning snarare borde ersättas av det mer passande *style coupé*.

En stor del av 1700-talets filosofiska, litterära och retoriska resonemang och ideal härledde sitt ursprung till antiken. De stora romerska författarna utgjorde också grunden i all något mer avancerad utbildning i Sverige under 1700-talet. Det är därför motiverat och välkommet att Nell i så pass stor utsträckning gör jämförelser mellan Bellmans verk och exempelvis Vergilius och Horatius. I och med att latinstudiet fallit bort ur dagens utbildningssystem, medan det var en självklar del av bildningen på 1700-talet, är de paralleller till klassikerna som var uppenbara för Bellmans samtid till största delen osynliga för dagens läsare. Nell gör här en god insats för att avhjälpa den blindhet som vår samtid kan uppleva i sammanhanget.

På vissa ställen får man dock intrycket av att avhandlingsförfattarens personliga beundran av såväl Bellman som Gustav III om inte riskerar att komma i vägen för analyserna, åtminstone ger upphov till vissa mindre lyckade formuleringar. Detta kanske anas tydligast i syftesbeskrivningen, där en avsikt med avhandlingen sägs vara att undersöka om Bellmans "konsekvent genomförda – och uppenbarligen medvetna stilbrott – kan vara såväl retoriskt

som estetiskt betingade" (s. 21). Här får man lätt intrycket av att avhandlingens underliggande syfte är att bevisa tesen att Bellman var en skicklig panegyriker, snarare än att undersöka om så är fallet. Därmed inte sagt att tesen inte är hållbar, utan endast att den kunde presenteras på ett bättre sätt.

Nell konstaterar även att Bellman aldrig kritiserar eller ifrågasätter kungen, utan att han i såväl dikter som tal i första hand utgår från Gustav III:s egen beskrivning av sina motiv och handlingar. Detta sätts i kontrast mot exempelvis Leopold och Kellgren, som kunde varna, råda och kritisera kungen i sina dikter. Det förklaras med att Bellman höll sig till den retoriska konventionen, som sade att panegyrik enbart skulle beskriva positiva egenskaper hos föremålet för hyllningen. Här hade jag dock gärna sett en mer djupgående analys som också gick in på de respektive poeternas skilda positioner, uppgifter och relationer till kungen, verkens retoriska syften och målgrupper samt verkens distributionskanaler. Överlag hade avhandlingen kunnat tillföras ännu ett plan om den i större utsträckning diskuterat vilken roll Bellman spelade som rojalistisk "propagandist". I nuläget beskrivs främst hur han drevs av karriärmässiga motiv och önskade få erkännande från kungen och hovet, men några mer specifika syften med de enskilda verken behandlas sällan.

Det uttalade syftet med avhandlingen är att "göra en mer systematisk genomgång av Bellmans panegyristiska produktion med fokus på panegyristiska motiv och retorisk formalia, och att sätta in dikterna i en litteraturhistorisk och moralfilosofisk kontext" (s. 21). Senare framhålls även att studien syftar till att uppmärksamma viktiga delar av Bellmans panegyristiska författarskap, samt i viss mån jämföra det med episteldiktningen. Det råder ingen tvekan om att Nell i sin studie genomför det hon föresatt sig, däremot kan man som läsare tycka att det är lite tråkigt att hon valt att fokusera på "retorisk formalia",

eller som hon också beskriver det "retoriska strukturer", snarare än att på ett djupare plan undersöka verkens retorik i betydelsen deras övertygande funktioner. I avhandlingen betraktas i första hand retoriken som ett regelverk till vilket Bellman förhåller sig och ett av resultaten av studien är att Bellman till största delen följer de rekommendationer som gavs i tidens retorikhandböcker. Detta är onekligen relevant och intressant att studera, särskilt med tanke på att Bellman emellanåt beskrivits som oförmögen att hantera högre genrer med mer strikta regler. På vissa ställen önskar man dock att retoriken i större utsträckning hade kunnat fungera som en metod för analyser av verkens övertygande funktioner.

En avhandling bör dock i första hand bedömas utifrån vad den innehåller, snarare än vad den inte innehåller. Som helhet är *Vivat vår Monark!* både lättläst och intressant, och ger en överskådlig bild av Bellman som rojalistisk poet och författare av kungahyllningar. Hans panegyrik sätts också in i ett historiskt, filosofiskt och litterärt sammanhang. Studien tillför ny kunskap om Bellmans dikning, även om vissa delar känns igen av den som är bekant med tiden och tidigare forskning kring Bellman. Det är även en tilltalande bok på många sätt, med vackert omslag och praktfulla färgbilder. Boken får ett mervärde för läsaren genom att den innehåller ett personregister, en bilaga med ett av de viktigare panegyristiska verken återgivet i sin helhet samt inte minst en medföljande CD med framförande av flera verk. På flera sätt ger avhandlingen intryck av att vara riktad till en bildad och Bellmanintresserad allmänhet, en målgrupp som det bara är att hoppas att den når ut till, eftersom den förtjänar att läsas och uppskattas av en bredare krets.

Annie Mattsson